

Delft University of Technology

Sociale veiligheid

van der Voordt, Theo

Publication date

1998

Document Version

Accepted author manuscript

Published in

Praktijkhandboek Bouw en Beheer

Citation (APA)

van der Voordt, T. (1998). Sociale veiligheid. In T. van der Voordt, R. van Eck, A. Geurtsen, A. Janzen, & J. Visser (Eds.), *Praktijkhandboek Bouw en Beheer: Wonen met zorg voor ouderen* (pp. 329-343). Bohn Stafleu van Loghum.

Important note

To cite this publication, please use the final published version (if applicable).
Please check the document version above.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download, forward or distribute the text or part of it, without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license such as Creative Commons.

Takedown policy

Please contact us and provide details if you believe this document breaches copyrights.
We will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Sociale Veiligheid

door Theo van der Voordt

1. Omgevingscriminologie
2. Theoretisch model
3. Checklisten voor het toetsen van bouwplannen
4. Beveiligingsplan

Literatuur

1. Omgevingscriminologie

Wanneer mensen wordt gevraagd wat zij als belangrijkste maatschappelijke problemen ervaren, scoort criminaliteit steevast erg hoog. Vandalisme, diefstal, inbraken, geweldpleging en de onveiligheidsgevoelens die hiermee gepaard gaan vormen een belangrijke inbreuk op de kwaliteit van het bestaan. Veel ouderen durven 's avonds de straat niet meer op. Men is bang voor beroving en gewelddadig gedrag (Verschure en Willemsma, 1992). Angst voor inbraak weerhoudt ouderen soms van de keuze voor een benedenwoning. Dat ouderen in verhouding tot hun slachtofferkans relatief veel onveiligheidsgevoelens hebben, heeft vooral te maken met fysieke en psychische kwetsbaarheid. Een afnemend gezichtsvermogen, kracht en reactievermogen betekent dat men minder goed in staat is weerstand te bieden tegen bedreiging. Gevoelens van onvrede met de eigen situatie en vooral ook eenzaamheid, bijvoorbeeld na partnervlies, versterken het gevoel van onveiligheid (Kuttschreuter en Wiegman, 1986). Behalve de bewoners van woonzorgvoorzieningen heeft ook het personeel te maken met onveiligheid in de vorm van diefstal, inbraak, agressie en angst om te worden lastig gevallen. Dit laatste speelt met name op stille momenten, b.v. 's nachts of bij het verlaten van het gebouw na een avonddienst. De nieuwe arbo-wet verplicht werkgevers om agressie en (sexueel) geweld op de werkvloer tegen te gaan en eventuele slachtoffers goed op te vangen. Sociale veiligheid in en rond het gebouw is dus een belangrijk aandachtspunt.

Nog niet zo lang geleden ging vrijwel alle aandacht uit naar *dadergerichte* verklaringen voor het voorkomen van criminaliteit. Criminologen zochten de oorzaken in biologische afwijkingen en psychische stoornissen en vooral ook in sociaal-economische achterstand (thuis, op school, in de buurt). Maatregelen waren eveneens voornamelijk dadergericht, deels repressief (lik-op-stuk beleid, alternatieve straffen), deels preventief (versterking van de binding aan de samenleving, b.v. door werkgelegenheidsprojecten, beter toekomstperspectief). De laatste decennia is het besef doorgedrongen, dat een sociaal veilig ontwerp en zorgvuldig beheer van de *gebouwde omgeving* eveneens een substantiële bijdrage kunnen leveren aan het terugdringen van de (angst voor) criminaliteit. Onder sociale veiligheid rekenen we hier zowel de feitelijke kans om slachtoffer te worden van een delict als de onveiligheidsbeleving. Sociale veiligheid kent dus een objectieve component (de kans dat zich daadwerkelijk een delict voordoet) en een subjectieve component (de gepercipieerde kans om slachtoffer te worden van een delict en de angstgevoelens die hierdoor worden opgeroepen). Bestrijding van (kleine) criminaliteit en angstgevoelens vanuit een ruimtelijk-bouwkundige invalshoek is sinds midden jaren tachtig expliciet onderdeel van het overheidsbeleid.

Het aantal studies naar 'verdedigbare ruimte' (Defensible Space), ruimtelijke spreiding van delicten (criminele kaarten) en als onveilig ervaren plekken (enge-plekken kaarten), en effecten van preventieve maatregelen (meer verlichting, inbraakwerend hang- en sluitwerk, toezicht) is sterk toegenomen. Er wordt zelfs van een nieuwe discipline gesproken: omgevingscriminologie. In dit artikel gaan we eerst in op de centrale gedachtengang in deze discipline. Vervolgens bespreken we enkele instrumenten om bouwplannen en bestaande situaties door te lichten op kwetsbaarheid voor criminaliteit en onveiligheidsgevoelens. Geprobeerd is om algemene inzichten hieruit te vertalen naar voorzieningen voor wonen met zorg voor ouderen. Tenslotte besteden we kort aandacht aan het proces om sociale veiligheid in bouw en beheer te implementeren.

2. Theoretisch model

Om meer grip te krijgen op de vele variabelen die een rol spelen in de verklaring en bestrijding van criminaliteit en angstgevoelen is onderstaand model ontwikkeld. Dit model is afkomstig uit de studie *Sociale Veiligheid en Gebouwde Omgeving* (Van der Voordt & Van Wegen, 1991). Het is gebaseerd op literatuuronderzoek naar de relaties tussen omgevingskenmerken en (on)veiligheid, en eigen veldwerk. Kerngedachte is, dat bij (angst voor) veelvoorkomende criminaliteit altijd drie partijen zijn betrokken: dader(s), een doelwit c.q. slachtoffer(s) en de omgeving waarin beiden met elkaar geconfronteerd worden.

invoegen: illustratie 1

De gebouwde omgeving als intermediair tussen dader en doelwit

a. Aanwezigheid van potentiële daders

De kans op criminaliteit neemt aanmerkelijk toe wanneer het mensen aan essentiële zaken ontbreekt. Onvoldoende aandacht thuis, het niet mee kunnen komen op school, werkloosheid en een weinig rooskleurig toekomstperspectief vormen een voedingsbodem voor maatschappelijk ongewenst gedrag. Een andere factor is sociale desintegratie, het ontbreken van hechte buurtcontacten en consensus over normen en waarden. Vandaar dat in achterstandsgebieden met kleine en slecht onderhouden huizen, werkloosheid, lage inkomens en veel verhuizingen relatief veel kleine criminaliteit voorkomt. Leeftijd speelt ook een rol. Vandalisme komt vooral voor in de categorie 12-16 jaar. Inbraken in auto's en woningen worden in meerderheid gepleegd door jongeren in de leeftijd van 16-20 en 20-25 jaar. Wanneer drank of drugs in het spel zijn, neemt de kans op een delict toe. Plekken waar veel jongeren en/of junks rondhangen zijn dus extra kwetsbaar. Aandachtspunten bij het bouwen en beheren van woonzorgvoorzieningen zijn de locatie en de inrichting van de directe omgeving. Let b.v. op verbindingroutes van/naar jongerenvoorzieningen.

b. Aantrekkelijkheid en kwetsbaarheid van het doelwit

Het doelwit of potentieel slachtoffer kan zowel een persoon zijn als een object. Aandachtspunten voor ontwerp en beheer zijn het vermijden van aantrekkelijke doelwitten op voor onbevoegden gemakkelijk bereikbare plaatsen, vermindering van de aantrekkelijkheid van het doelwit (b.v. geen 'kwartjes'telefoon maar een kaartsysteem), en vermindering van de kwetsbaarheid van het doelwit (b.v. kluisjes voor dure spullen, vandaalbestendige detaillering van verlichtingsarmaturen).

c. Invloed van de omgeving: de gelegenheidstheorie

Potentiële dader(s), een doelwit, en onvoldoende barrières of 'drempels' tussen dader en doelwit vergroten de kans op een delict ('de gelegenheid maakt de dief') en onveiligheidsgevoelens. Een zorgvuldige inrichting en adequaat beheer van de gebouwde omgeving kunnen een belangrijke bijdrage leveren aan het opwerpen van drempels tegen ongewenst gedrag. We onderscheiden twee vormen:

- Sociopreventie: beveiliging met behulp van zichtbare of voelbare aanwezigheid van mensen waarvan verwacht kan worden dat deze zonodig zullen ingrijpen.
- Technopreventie: beveiliging van objecten, personen of ruimten met behulp van technische hulpmiddelen, zoals deugdelijk hang- en sluitwerk, inbraakbestendige sloten op deuren en ramen, alarminstallaties e.d.

De eerste vorm van preventie is vooral gericht op een verhoging van de psychologische drempel door versterking van de sociale controle of, positiever geformuleerd, 'natuurlijke surveillance'. Aanwezigheid van omstanders, betrokkenheid van bewoners en personeel bij 'hun' omgeving en goede zichtbaarheid zijn belangrijke voorwaarden. De tweede vorm van preventie is vooral gericht op het verhogen van de fysieke drempel door het beperken van de toegankelijkheid voor ongewenste personen. Of de omgeving als barrière of eerder als 'gelegenheid' functioneert, hangt af van een vijftal variabelen.

Aanwezigheid van 'sociale ogen'.

Van zichtbare en/of voelbare aanwezigheid van mensen gaat doorgaans een preventieve werking uit. Of mensen ook echt ingrijpen is belangrijk maar niet doorslaggevend. Voor potentiële daders is het gedrag van omstanders immers onvoorspelbaar en de aanwezigheid van anderen vergroot hoe dan ook de pakkans. Aandachtspunten zijn de locatie van de woonzorgvoorziening, het karakter van de omringende bebouwing (functies, verbindingroutes), en voldoende toezicht: formeel (politie, particuliere bewaking), semiformeel (huismeester, ander personeel) of informeel (bewoners, bezoekers, passanten).

Zichtbaarheid

Aanwezigheid van mensen is een noodzakelijke, maar geen voldoende voorwaarde voor sociale controle. Men moet immers ook kunnen zien wat gaande is. Zicht en overzicht zijn tevens van groot belang voor een gevoel van veiligheid. Het versterkt de persoonlijke controle en daarmee de mogelijkheid om zich bij dreigend gevaar uit de voeten te maken. Aandachtspunten zijn de mate van zicht en overzicht vanuit het gebouw op (semi-)openbare ruimten en omgekeerd (zichtlijnen, verlichting) en de indeling en inrichting van de buitenruimte.

Betrokkenheid/verantwoordelijkheid

Betrokkenheid is belangrijk om mensen te stimuleren zich in te zetten voor 'hun' omgeving en waar nodig daadwerkelijk in te grijpen, en om potentiële daders van ongewenst gedrag te weerhouden. Mensen voelen zich meer bij hun omgeving betrokken wanneer:

- de vormgeving en inrichting zijn afgestemd op hun voorkeuren en wensen;
- bewoners en andere gebruikers betrokken worden bij de totstandkoming en het beheer;
- de omgeving binnen de persoonlijke invloedssfeer van de gebruikers valt, zodat mensen het gevoel hebben controle over hun eigen omgeving te kunnen uitoefenen;
- duidelijk is wie voor welk gedeelte verantwoordelijk is; dit vereist duidelijke overgangen tussen openbaar en privé gebied en duidelijke bestemmingen;
- bewoners sociaal goed geïntegreerd zijn en positieve contacten onderhouden;
- gebouw en omgeving er goed onderhouden en verzorgd uitzien; dit stimuleert gebruikers de situatie zo te houden.

Over het algemeen geldt: hoe groter het aantal woningen per entree, het aantal woningen per blok, het aantal bouwlagen en het aantal onderlinge verbindingen (galerijen, loopbruggen), des te groter het gevoel van anonimiteit. Grootschalige wooncomplexen met veel semi-openbare ruimten en gemeenschappelijke voorzieningen (entree, trappenhuis/lift, bergingen) en een monotone vormgeving blijken vaak gepaard te gaan met weinig betrokkenheid.

Attractiviteit van de omgeving

Attractieve gebouwen en buitenruimten kunnen een positief effect hebben op het voorkomen van vandalisme en onveiligheidsgevoelens. Van een aantrekkelijke en goed verzorgde omgeving valt betrokkenheid af te lezen. Daarmee valt te verwachten, dat mensen in geval van ongewenst gedrag daadwerkelijk ingrijpen. Dit betekent dat je hier niet zomaar je gang gaan. Muren vol graffiti en andere sporen van vandalisme en verpaupering wekken daarentegen de indruk van normloosheid en worden gemakkelijk in verband gebracht met ernstiger vormen van criminaliteit. Aandachtspunten zijn variatie in vorm, kleur- en materiaalgebruik, regelmatig onderhoud, voorkomen van stank en lawaai, en een zodanige detaillering dat onderhoud en reparaties snel en gemakkelijk kunnen plaatsvinden (b.v. graffiti-werende coating op blinde muren).

Toegankelijkheid en vluchtwegen

Bereikbaarheid en toegankelijkheid zijn voorwaarden om formele en informele surveillance te kunnen uitoefenen. Voorts is het belangrijk dat potentiële slachtoffers in geval van nood snel kunnen vluchten. Van de andere kant verlaagt een gemakkelijke toegankelijkheid van gebouwen en buitenruimten de drempel voor potentiële daders, terwijl vluchtwegen de pakkans verkleinen en het risico op een delict doen toenemen. Er moet dus gezocht worden naar een evenwicht, waarbij de omgeving beheersbaar blijft. Punten die bij het ontwerpen en toetsen van bouwplannen extra aandacht verdienen zijn o.a. de locatie, het aantal toegangen, de toegankelijkheid van deze toegangen (open/gesloten, kwaliteit van hang- en sluitwerk), symbolische barrières (verbodsborden, privatisering van openbaar gebied), de routing in het gebouw en het onderscheid in meer en minder toegankelijke zones (compartimentering). Beide laatstgenoemde aandachtspunten zijn met name van belang, omdat een deel van de criminaliteit van bewoners en personeel zelf afkomstig kan zijn. Bovendien hebben woonzorgvoorzieningen doorgaans een open karakter, waardoor 'vreemden' niet goed van reguliere bezoekers te onderscheiden zijn. Dit betekent dat niet alleen bescherming tegen indringers van buitenaf nodig is, maar ook bescherming tegen criminaliteit van binnenuit.

3. Checklisten voor het toetsen van bouwplannen

Om te zorgen dat kennis uit onderzoek terechtkomt op plaatsen waar de beslissingen worden genomen - de vergadertafel van de opdrachtgever, het werkblad van de architect - is het hiervoor besproken model uitgewerkt in een checklist van aandachtspunten voor het ontwikkelen en toetsen van bouwplannen en bestaande situaties (Van der Voordt en Van Wegen, 1990). Hierin is de abstracte doelstelling sociale veiligheid vertaald in concrete criteria en richtlijnen voor bouw en beheer. Model en checklist hebben als leidraad gefungeerd voor de ontwikkeling van het zogenaamde Politiekeurmerk Veilig Wonen (Korthals Aktes en Woldendorp, 1994). Het accent ligt hier op inbraakveiligheid van woningen. Voor verschillende onderdelen van de gebouwde omgeving zijn tussen de acht en twaalf criteria opgesteld, verdeeld in basiscriteria en aanvullende criteria. Om het keurmerk te verkrijgen dient aan alle basiscriteria en tenminste 60% van de aanvullende criteria te zijn voldaan. Men kan bonuspunten verdienen voor extra kwaliteit. Recent is een soortgelijk keurmerk voor bestaande woningen ontwikkeld (Stuurgroep Experimenten Volkshuisvesting, 1997).

Een specifiek op verzorgingshuizen toegespitste checklist is ontwikkeld in het kader van het zogenaamde Alphaproject, een onderzoek naar criminaliteitsrisico's in verzorgingshuizen in de gemeente Rotterdam (Hofs, 1991). Genoemde checklisten bieden concrete handvatten voor het opnemen van sociale veiligheid in programma's van eisen en het (toetsen van) ontwerpen van - woonzorgvoorzieningen voor ouderen. Ter illustratie geven we een aantal aanbevelingen voor de 'schil' van het gebouw, gemeenschappelijke bergingen, en de directe omgeving.

3.1 Gebouw

Hoofdentree

De hoofdentree dient uitnodigend te zijn voor bewoners en bezoekers, maar niet voor inbrekers en vandalen. Dit vereist:

- afsluitbaarheid;
- licht bedienbare deurdrangers (om slordig open laten staan te voorkomen);
- inbraakwerend hang- en sluitwerk volgens de norm NEN 5088;
- bij twee automatische deuren de tweede deur openen als de eerste gesloten is ('sluiswerking');
- helder, niet-verblindend verlicht aan binnen- en buitenzijde;
- slagvaste verlichtingsarmaturen;
- hallofoon- of videofoon;
- zichtbaar vanuit omringende woningen en publieksaantrekkende voorzieningen;
- zicht en overzicht op/vanuit de receptie (denk aan erkers, hoekramen);
- formeel toezicht (camera, bewaking, alarmering).

Deuren

Toegangsdeuren en alle andere voor onbevoegden bereikbare deuren (waaronder vluchtdeuren en deuren van gemeenschappelijke bergingen) dienen voldoende inbraakwerend te zijn:

- afsluitbaar;
- licht bedienbare deurdranger;
- inbraakwerend hang- en sluitwerk volgens de vigerende normen;
- beweegbare delen (b.v. brievenbus) beveiligen tegen zgn. ophengelen;
- voldoende verlicht (horizontale verlichtingssterkte minimaal 5 Lux);
- voordeuren van woningen voorzien van de mogelijkheid om van binnenuit te zien wie er voor de deur staat;
- bescherming tegen binnendringen (deurruit: dubbel glas, inbraakwerend);
- planmatig sleutelbeheer.

Beweegbare ramen en andere gevelopeningen

Voor onbevoegden bereikbare ramen en b.v. ventilatie-openingen dienen voldoende inbraakwerend te zijn:

- toepassing van een door een erkend keuringsinstituut goedgekeurde combinatie van produkten (b.v. uit de lijst in het Politiekeurmerk Veilig Wonen);
- doorklimbare openingen niet breder dan 15 cm;
- lichtkoepels op kwetsbare plekken vermijden en beschermen tegen ongewenst openen (b.v. door middel van preventieve moeren).

Bergingen

Gemeenschappelijke bergingen zijn vaak doelwit van inbraken en vernielingen. De kans wordt gereduceerd door aan de hoofdtoegangsdeur dezelfde eisen te stellen als aan de hoofdentree: afsluitbaar, deugdelijk hang- en sluitwerk, goed verlicht en in het zich van omringende bebouwing.

Andere aandachtspunten zijn:

- opdelen van grote aantallen bergingen in units van maximaal 20;
- goede binnenverlichting;
- stevige toegangsdeuren tot individuele bergingen;
- rechte gangen;
- aantrekkelijk kleur- en materiaalgebruik;
- regelmatig onderhoud.

3.2 Omgeving

In geval van nieuwbouw is sociale veiligheid een belangrijk criterium bij de keuze van de locatie. Vaak kunnen de bewoners en/of de directie zelf enige invloed uitoefenen op de inrichting van de directe omgeving. Daartoe zijn onder meer de volgende aandachtspunten van belang. Deze kunnen tevens als basis dienen voor aanpassingsplannen voor sociaal onveilige situaties.

Functiemenging

Door de ver doorgevoerde functiescheiding in veel naoorlogse wijken liggen grote delen van de omgeving er op bepaalde tijden verlaten bij. Het ontbreken van sociale controle vergroot de kans op criminaliteit en onveiligheidsgevoelens. Functiemenging kan er voor zorgen, dat op wisselende tijden mensen aanwezig zijn. Dit betekent niet dat de (angst voor) criminaliteit automatisch gereduceerd wordt. Juist in gebieden met veel verschillende functies blijken zich relatief veel delicten voor te doen, doordat ook potentiële daders worden aangetrokken. Alleen als zorgvuldig met de schaal en de aard van de te mengen functies wordt omgesprongen, kan van functiemenging een positief effect uitgaan.

Routes voor het langzame verkeer

Wanneer verbindingen tussen voorzieningen onveilig zijn, is de kans groot dat ouderen hiervan geen gebruik (kunnen) maken. Als routes niet veilig zijn, moet op zijn minst de mogelijkheid aanwezig zijn zonder veel omrijden een alternatieve, veilige(r) route te kiezen. Op stedenbouwkundig planniveau zijn de volgende aandachtspunten relevant:

- routes zoveel mogelijk langs woningen; is dit niet mogelijk, dan is een combinatie met de route voor het overige verkeer gewenst;
- levendig karakter door voorzieningen langs de route te situeren, die op alle tijden van de dag mensen trekken; dit mogen uiteraard geen voorzieningen zijn die de onveiligheidsgevoelens verergeren;
- het zicht op en vanaf een fietspad mag niet belemmerd worden door hoge struiken (regelmatig snoeien, vervangen door laag blijvende beplanting);
- haltes voor het openbaar vervoer dienen sociaal veilig te zijn (in het zicht van omringende bebouwing, goed verlicht, goed onderhouden);
- zo min mogelijk tunnels voor langzaam verkeer.

Soms is een tunnel onvermijdelijk in verband met de verkeersveiligheid. Vooral op stille tijden dient dan zo mogelijk een alternatieve verbinding bovenlangs beschikbaar te zijn. Voorts dient een onderdoorgang kort en recht te zijn, opdat doorzicht mogelijk blijft (Van der Voordt en Van Wegen, 1991).

Openbare verlichting

Volgens het Politiekeurmerk Veilig Wonen is een horizontale verlichtingssterkte gewenst van tenminste 7 Lux en moet aan verschillende andere voorwaarden worden voldaan (gelijkmatigheid minimaal 0.3; half-cilindrische verlichtingssterkte op 1.5 m minimaal 0,8; RA-waarde minimaal 50). Aanwijzingen voor hoe een en ander kan worden gemeten ontbreken echter. Het is raadzaam deskundig advies in te winnen.

Parkeergelegenheid

De parkeergelegenheid zelf en de route naar en van de woonzorgvoorziening dient sociaal veilig te zijn. Dit vereist:

- parkeren bij voorkeur in het zicht van de omringende bebouwing;
- grote parkeerplaatsen opdelen in kleinere eenheden;
- waar nodig informeel toezicht combineren met semi-formeel en formeel toezicht (bewaking, duidelijk zichtbare camera's);
- parkeren in parkeergarages: afsluitbaar, goed verlicht (half-cilindrische verlichtingssterkte minimaal 1 Lux), overzichtelijk (geen brede zicht-belemmerende kolommen, geen dode hoeken, bij voorkeur units van niet meer dan 20 plaatsen), toezicht (eventueel met camera's), situering van de entree 'in de loop', duidelijk ingericht, niet te veel in- en uitgangen, aantrekkelijk kleur- en materiaalgebruik, adequaat onderhoud);
- een goed zichtbare en adequaat verlichte fietsenstalling.

4. Beveiligingsplannen

Om ervoor te zorgen dat sociale veiligheid expliciet aandacht krijgt in het programma van eisen, de ontwerpfase, en de fase van gebruik en beheer, valt het aan te bevelen al in een vroeg stadium van de planontwikkeling concrete ideeën hiervoor te genereren. Behalve aan bouwtechnische maatregelen en elektronische maatregelen zoals inbraakdetectie op ramen en deuren, de mogelijkheid tot alarmering (b.v. piepers) en een toegangscontrolesysteem, dient ook aandacht besteed te worden aan organisatorische aspecten. Er moet bijvoorbeeld gewerkt worden aan voldoende draagvlak voor de te nemen maatregelen. Personeel en bewoners moeten bewust gemaakt worden van verstandig gedrag (waar nodig afsluiten van deuren, geen waardevolle spullen laten slingeren) en bereid zijn hun medewerking te verlenen aan preventieve maatregelen. Er moet duidelijkheid bestaan over verantwoordelijkheden en procedures. Ingrepen in bestaande situaties dienen voorafgegaan te worden door een zorgvuldige analyse van het probleem: welke delicten komen geregeld voor en waar, bij wie leven onveiligheidsgevoelens en waarom, etc. Op basis van een kwetsbaarheids-analyse (waar bevinden zich attractieve doelwitten, welke plekken zijn gemakkelijk toegankelijk voor onbevoegden) kunnen prioriteiten worden gesteld. Een belangrijke maatregel is bijvoorbeeld om waardevolle goederen zichtbaar te merken en extra goed te beveiligen (afgesloten ruimten die alleen voor enkele personeelsleden toegankelijk zijn, kluisjes e.d.). Het verdient aanbeveling om een beveiligingsplan op te stellen, waarin voor meerdere jaren op basis van een heldere visie maatregelen worden vastgelegd, gekoppeld aan een tijdtraject. Suggesties voor een veiligheidsbeleidsplan zijn onder meer te vinden in een artikel van Osse (1996) in het verwante handboek Management en beleid van ouderenzorg. Dit artikel is gebaseerd op de zogenaamde 'Preventie Kit', een handleiding voor het in kaart brengen van de (on)veiligheid in zorginstellingen en maatregelen ter verbetering (Osse e.a., 1994). In het kader hiervan is een diskette ontwikkeld, waarmee instellingen een eigen beleidsplan kunnen opstellen en instrumenten aangereikt krijgen om dit plan voor te bereiden (SIGRA, 1996).

Literatuur

Damhuis Elshout Verschure & Van Dijk, Van Soomeren en Partners (1995), Handboek veilige zorginstellingen. Ministerie van Binnenlandse Zaken, Den Haag.

Hofs, J.W. (1991), ALPHA-project. Onderzoek naar criminaliteitsrisico's in verzorgingshuizen in de gemeente Rotterdam. Gemeentepolitie Rotterdam.

Korthals Aktes, H.J., en T. Woldendorp (1994), Politiekeurmerk Veilig Wonen. Politie Hollands Midden/Stuurgroep Experimenten Volkshuisvesting, Rotterdam.

Kuttschreuter M., en O. Wiegman (1986), De beleving van criminaliteit in gesprekken met bejaarden en jong-volwassenen. Enschede.

Nederlands Normalisatie Instituut (1983), NEN 5088. Inbraakveiligheid van gebouwen. Delft.

Osse, A. e.a. (1994), Preventie-kit. Handleiding Sociale Veiligheid in en rond zorginstellingen. Ministerie van Binnenlandse Zaken, Afdeling Veiligheidsbeleid. Den Haag.

Osse, A. (1996), Criminaliteitspreventie in en om verzorgings- en verpleeghuizen. Handboek Management en Beleid van Ouderenzorg. Samsom, Alphen aan den Rijn.

Samenwerkende Instellingen Gezondheidszorg Regio Amsterdam (SIGRA) e.a. (1996), Veiligheid in het verzorgingshuis. Een handleiding in combinatie met de preventiediskette. Amsterdam.

Stuurgroep Experimenten Volkshuisvesting (1997), Politiekeurmerk Veilig Wonen voor Bestaande Woningen. Servicepunt Veilig Wonen. Rotterdam.

VNB Friesland (1994), Handboek Sociale Veiligheid in het verzorgingshuis.

Verhoef, J.A. (1996), Sociale contacten en (on)veiligheidsgevoelens in het woonzorgcomplex. Afstudeerscriptie Technische Universiteit Eindhoven.

Verschure, C.M.M., en G.T. Willemsma (1992), Ouderen en criminaliteit. Landelijk Bureau Voorkoming Misdrijven, Den Haag.

Voordt, D.J.M. van der, en H.B.R. van Wegen (1990), Sociaal veilig ontwerpen. Checklist ten behoeve van het ontwikkelen en toetsen van (plannen voor) de gebouwde omgeving. Publikatieburo Bouwkunde, Technische Universiteit Delft.

Voordt, D.J.M. van der, en H.B.R. van Wegen (1991), Sociale veiligheid en gebouwde omgeving. Theorie, empirie, instrumentontwikkeling. Publikatieburo Bouwkunde, Technische Universiteit Delft.